

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

גליון קס"ט

שודר בערוץ "קול ברמה" בתכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות מלאכת גוזז

נושאי השיעור:

תלישת רצועות עור בצידי הציפורן. תלישת שאריות מהציפורן. כסיסת ציפורניים. מריחת שפתון. תלישת עור יבש. תלישת ציצין אחר קבלת שבת. סירוק במברשת. חפיפת הראש בשבת. סירוק שערות שחורות ולבנות יחד. הסרת פלסטר. נטילת ידים על גבי פלסטר. גילוח שערות לצורך הדבקה. תלישת נוצות מעוף מבוטל.

תלישת רצועות עור בצידי הציפורן

א. שאלה: האם מותר לתלוש בשבת רצועות עור שנמצאות בצידי הציפורן?

תשובת הרב: אחת מל"ט אבות מלאכות היא מלאכת גוזז. מהות המלאכה, שאדם חותך דברים הגדלים מגופו של בעל חיים, בין בבהמה, חיה ועוף ובין באדם.

ולכן הרצועות הדקות הללו שיוצאות מצידי הציפורן, לכאורה אסור לתולשן משום מלאכת גוזז.

ואמנם כתב מרן (סי' שכ"ח סל"א): ציצין שהן כמין רצועות דקות שפרשו מעור האצבע סביב הציפורן, אם פרשו רובן כלפי מעלה ומצערות אותו, להסירן – ביד מותר, בכלי פטור אבל אסור. לא פרשו רובן – ביד פטור אבל אסור, בכלי חייב חטאת.

כלומר, אם הרצועות הללו התנתקו ברובן – מותר.

מהי הגדרת "רוב"? המשנה ברורה (ס"ק צה) הסתפק בזה!

וצריך שלשה תנאים להתיר את זה: הראשון – שפירשו רובן.

השני – שהן יצאו כלפי מעלה. השלישי – שהן מצערות אותו

¹ גם התולש עור עובר על איסור גוזז. כי הוא "גדל", כלומר כאשר העור נתלש גודל מתחלה עור חדש.

ומציקות לו. אם שלשת התנאים הללו התקיימו, מותר לתלוש אותם ביד. אבל בכלי – בכל אופן אסור לתלוש בשבת. (שבת דף צ"ד ע"ב).

מרן בשלחן ערוך (שם) הביא מחלוקת בביאור התנאי השני "שיצאו כלפי מעלה". לדעת רש"י, כלפי מעלה – כלפי ראשי אצבעותיו. רבנו תם פירש דהיינו כלפי הגוף. ומרן כתב שצריך לחוש לשני הפירושים.

לפי זה אין היתר לתלוש את הרצועות הללו, בין אם הן יצאו כלפי פנים או כלפי חוץ, בין בכלי ובין ביד ואפילו בשיניים. בכל אופן אין היתר לתלוש את הרצועות הללו. יש בזה חשש איסור של מלאכת גוזז, ולכן אפילו ביד אסור. וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך.

תלישת שאריות מהציפורן

ב. שאלה: מי שגוזז ציפורניים בערב שבת וחלק מהציפורן נחתכה ולא נתלשה, וזה מאד מפריע ומציק לו, האם מותר לתולשה בשבת?

תשובת הרב: לכאורה הנידון דומה לשאלה הקודמת, כי גם בגזיזת הציפורניים יש אב מלאכה של גוזז, שאסור לאדם לגזוז ציפורניים בשבת.

לכאורה נראה לאסור בזה, כי יש ג' תנאים להתיר: התנאי הראשון שייתלש רוב הצפורן, השני שתהיה כלפי מעלה, והשלישי שזה מצער אותו. כאן מתקיימים התנאים שפירשו רובן ומצערים אותו, אבל לענין התנאי השני "שפרשו כלפי מעלה", כבר הזכרנו שנחלקו הראשונים לאיזה צד הכוונה כלפי מעלה, ומרן פסק שיש להחמיר כשני הפירושים.

אבל למעשה גאון עוזנו הרב בן איש חי (ש"ב פרשת תצוה) כתב: צפורן שפירשה רובה ומצערת אותו, מותר לתלוש אותה ביד. מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל בספרו הליכות עולם במהדורא הראשונה, העיר על דברי הרב בן איש חי, שדבריו שהם נגד מרן השולחן ערוך, שהרי מרן כתב שכיון שאין לנו הכרע מה הפירוש "למעלה", צריך להחמיר בכל אופן, וכיצד הבן איש חי חסידא קדישא היקל בזה?

אבל לאחר כשנתיים בערך (בשנת תשס"ב) נדפסה מהדורא חדשה לספר הליכות עולם, ושם (עמוד רא) הרב הסכים לדברי הבן איש חי, שציפורן שפירשה רובה מותר לחותכה ביד או בשיניים.

הטעם להקל בזה, מפני שמה שאמרו והוא שפירשו כלפי מעלה מותר, יש שכתבו שזה נאמר דוקא לגבי ציצין. (ולא לגבי הציפורן).

ולפי זה יש ספק ספיקא, שמא כדעת הפוסקים שהתנאי שפירשו כלפי מעלה נאמר דוקא לגבי ציצין, וגם אם נאמר כדעת הפוסקים שסוברים שגם לגבי ציפורן התירו רק בפירשה כלפי מעלה, מכל מקום יש לנו את דעת רש"י שכלפי מעלה הכוונה היא כלפי ראשי אצבעותיו, ואם כן תמיד יש לנו ספיקא ספיקא להקל לגבי ציפורן, ולכן למעשה פסק מרן הגר"ע יוסף להקל.

(ועוד כמה חכמים העלו להקל בזה. וכ"כ ידיד נעוריי הגאון הרב ברוך צבאן שליט"א בירחון יתד המאיר (חשון תשס"ד), והרב יניב נתן בקובץ וקנה לך חבר סי' פג).

לסיכום: לגבי רצועות עור שפירשו – כתב מרן שאסור לחותכן אפילו ביד או בשיניים, אבל לגבי ציפורן שפירשה רובה ונשארה עם מעט אחיזה, שבקלות נתלשת ואינה גדלה, וזה מטריד ומציק לאדם, כתב הבן איש חי להקל בזה והסכים עמו הגר"ע יוסף.

כסיסת ציפורניים

ג. שאלה: האם יש בעיה לכסוס בשיניו את הציפורניים בשבת?
תשובת הרב: יש בזה בעיה חמורה - זה אסור משום מלאכת גזוז.

אמנם האיסור אינו מן התורה, כי דרך האדם לגזוז ציפורניים בכלי, כגון בגזוז או במספריים. אבל מי שכוסס בשיניים הוא עושה את האיסור בשינוי ומדין תורה פטור, אבל מכל מקום הדבר אסור מדרבנן. (סי' ש"מ ס"א, וסי' שכ"ח ס"א).

ראוי לאדם למנוע עצמו מזה גם ביום חול, כי מלבד שעל ידי כך לא יבוא לידי איסור, עוד הוא מרויח בזה שיהיה אדם נקי ומכובד. הכסיסה של הציפורניים אינה דבר שמכבד את האדם. יש אנשים שמתוך לחץ וחרדות וכדומה כוססים צפרניים, ובאמת הרבה פעמים יש לאדם הרגלים מסוימים שראוי להיפטר מהם. "לב יודע מרת נפשו", וכל אחד יסתכל על ההרגלים שלו וישתדל לתקן את הטעון תיקון.

יש בעיה הלכתית – כי על ידי כסיסת הציפורניים, פעמים שהצפרניים מתפזרות ונופלות בכל מיני מקומות, וידועים דברי הגמרא במסכת מועד קטן (דף י"ח ע"א) ש"הזורקן – רשע". פעמים רבות אדם שכסס את ציפורניו אינו טורח ללכת להשליכם בפח או בבית הכסא, אלא הוא זורק אותן באותו מקום, והוא נכלל בגדר "הזורקן". אם אשה בהריון תעבור על זה, חלילה וחס יכולה לבוא לידי הפלה, והוא אפילו לא יודע שהוא גרם לזה. זה לא משהו שבאותו הרגע קורה, ולכן צריך מאד להיזהר בזה.

יש תכשיר שמוכרים בבתי מרקחת בשם "מרה" - חומר נוזלי שמורחים על האצבעות, וכאשר אדם בא למצוץ את האצבעות הוא נזכר תיכף ומסלק אותן מפיו.

מותר למרוח את החומר הזה בשבת מפני שהוא נוזלי. ולכן טוב לאדם למרוח את החומר הזה על אצבעותיו ויינצל מחילול שבת.

מריחת שפתון

ד. שאלה: האם מותר למרוח שפתון בשבת על שפתיים יבשות? וכן עור יבש, האם מותר לתולשו לגמרי באצבעות או בשפתיים?
תשובת הרב: לגבי מריחת שפתון – הדבר אסור בהחלט משום ממרה. שפתון הוא חומר יבש ומוצק, ואסור למרוח בשבת. (שש"כ פל"ד סי"ג, מנוחת אהבה ח"ג פי"ג הערה י"ח).

גם לגבי יום חול ראוי לשים לב מה ההכשר שלו, וכמו כל דבר שבא במגע עם השפתיים שראוי להקפיד על הכשר [עי' למרן ראש הישיבה שליט"א בירחון אור תורה תשמ"ז סי' צט, סיון תשנ"ג עמוד תרפ"ה. ובירחון מבית ההוראה (ניסן תשע"ט עמ' ו') שכמה מהמרכיבים המעורבים בו, כגון לנולין גליצרוול ועוד, מופקים לעיתים מן החי, וכן יש מרכיבים אלוהוליים המופקים לעתים מזרעי ענבים, ויש בזה חשש יין נסך].

אם אדם לוקח ווזלין 100% טהור, זה לא צריך הכשר. לפעמים קשה לאדם להשיג תרופות או תכשירים עם הכשר, וכמו בחו"ל שהרבה פעמים קשה למצוא דברים עם הכשר. אמנם תרופות רגילות לא צריכות הכשר, אבל ישנם דברים כמו שפתון וכדומה שראוי ליטול עם הכשר. ולכן יקה ווזלין 100% שהוא לגמרי מהצומח.

וכפי שהזכרנו, כל האמור הוא דוקא ביום חול, אבל בשבת יש איסור גמור למרוח שפתון על השפתיים.

תלישת עור יבש

לגבי תלישת עור יבש – ישנו מצב שהעור של השפתיים מתייבש ונתלש מעט, והרבה אנשים משחקים עם השפתיים שלהם ומושכים את העור הזה.

הדבר אסור בהחלט, ויש בזה חילול שבת דאורייתא. למרות שעשה כן בשיניים או בשפתיים ולא בכלי, אף על פי כן יש בזה איסור דאורייתא.

ומדוע? בגמרא מבואר שאדם הגוזז את הציצין (רצועות עור) על ידי כלי, הרי שיש בזה איסור תורה, מפני שכך הדרך לעשות ביום חול. וכן אדם שגוזז ציפורניים בכלי, יש בדבר איסור תורה מפני שכך הדרך לעשות ביום חול. אבל אדם שגוזז ציפורניים או רצועות עור בשיניים, הדבר אסור מדרבנן בלבד, מפני שאין דרך לעשות את זה ביד.

וכתב המשנה ברורה (בביאור הלכה סי' ש"מ ד"ה יבלת) לגבי חתיכות העור היוצאות מהשפתיים, שיתכן שאדם התולש אותן אפילו בידיו או בשיניו חייב חטאת, מפני שדרך לתלוש אותן שם ביד ולא בכלי.

כלומר, כיון שבדרך כלל לא מביאים קוצץ ציפורניים או מספריים כדי לתלוש את אותן חתיכות העור, אלא הדרך היא לתלוש אותן דוקא ביד או בשיניים, ממילא אין כאן שום שינוי ויש בזה חשש איסור דאורייתא.

שאלתי פעם את מרן ראש הישיבה הגאון הרב מאיר מאזוז שליט"א, האם אכן כך נורה למעשה כדברי המשנה ברורה, והוא השיב שאכן הדברים נכונים למעשה ויש בזה איסור תורה.

ולכן אדם שידוע שיש בשפתיו עור יבש, והוא נוטה לתלוש אותו, עליו להכין את עצמו בימי השבוע, ויזדרז כבר בימי השבוע למרוח ווזלין או שמן על השפתיים, ועל ידי כך יינצל מאיסור חמור של חילול שבת דאורייתא.

יש מצות "זכור את יום השבת לקדשו", וכתב הרמב"ן (פרשת יתרו) שכאשר אנחנו סופרים את ימי השבוע לכבוד שבת, אנחנו מקיימים את המצוה הזו. ופירש בזה מה שאמרו במכילתא דרשב"י מצות זכור עד שלא תבא. ע"ש.

לאסתר המלכה היו "שבע נערות הראויות לתת לה מבית המלך", והיא לא העסיקה את כולן כל השבוע, אלא כל יום לקחה נערה אחרת, והגמרא במסכת מגלה (דף י"ג ע"א) אומרת שהיתה מונה בהן ימי שבת.

יש ביארו דברי הגמרא, שעשתה כן על מנת שלא ירגישו בה שהיא שומרת שבת. אבל רש"י שם ביאר שדברים כפשוטן – למנות בהן ימי שבת. הרי אצל הגוים לא מונים היום יום ראשון או שני, אלא כל יום קמים בבוקר ועובדים עד הלילה. אמנם כיום לכל העמים יש יום שבתון, הנוצרים עשו את יום ראשון יום שבתון, והערבים עשו את יום שישי, אבל לפני שקמו הדתות הללו, הגוים הקדמונים היו עובדים כל ימות השבוע בלי ספירה. ממילא אסתר המלכה חששה שתגיע לידי חילול שבת, ולכן הביאה שבע נערות וכל אחת תעבוד ביום אחר, והיא זוכרת שפלונית עובדת ביום שבת וכך היא לא תטעה לעולם בדבר.

מכאן אנחנו למדים שעלינו להכין את עצמנו גם בימי החול כדי שלא נבוא לידי חילול שבת, ולכן מי שידוע שהשפתיים שלו עלולות להתייבש ויכול לבוא לידי תלישה של העור, ישם ווזלין וכדומה על שפתיו כמה ימים לפני שבת. ובזה יקיים מצות "זכור את יום השבת" במשך השבוע.

ראיתי מעשה על הגראי"ל שטיינמן זצ"ל שזכה לאריכות ימים, ובמשך שנותיו האחרונות לא הדליק ולא כיבה את החשמל בימות החול, מפני שחשש שמא ביום שבת הוא לא ישים לב וידליק, ולכן הנהיג את עצמו שלא יכבה או ידליק את אור החשמל בכלל אלא אחרים הפעילו או כיבו עבורו את החשמל.

ומה יעשה אדם שביום שבת שפתיו התייבשו וחושש שלא שימת לב ייגע בהם עם הלשון ויתלוש את החתיכה? אפשר לקחת שמן זית ולמרוח אותו על השפתיים. אמנם אסור לאדם ליטול תרופה בשבת, אבל עדיף שיעשה כן מאשר יבוא חלילה לידי איסור חילול שבת דאורייתא.

ויותר טוב שישתה כפית שמן זית כמנהג הבריאים שאוכלים שמן זית בשביל חיזוק, ועל ידי כך שפתיו יקבלו מעט מהשמן כדי שלא יבוא חלילה לידי איסור תורה של תלישת עור השפתיים בשבת.

תלישת ציצין לאחר קבלת שבת

ה. שאלה: פעמים כאשר האדם מתרחץ, הרחיצה גורמת לרצועות עור שיוצאות סביבות הציפורניים. אדם שהבחין אחר הדלקת הנרות שיצאו רצועות כאלו ביד או בשפתיים, האם יכול לחתוך אותם כדי שלא יציקו לו כל השבת?

תשובת הרב: כתב מרן ראש הישיבה שליט"א במבוא לספר קיצור שולחן ערוך "איש מצליח"², שאדם שהבחין בבין השמשות ברצועות עור שעומדות להיתלש, וכל השבת כולה הוא יצטער מזה - אם הוא קיבל שבת לבדו, וכמו אשה שהדליקה נרות שבת, שהיא לא קיבלה יחד עם הציבור, היא לא אמרה יחד עם כולם "בואי כלה", אלא קיבלה שבת לבדה. או אדם שהתפלל מנחה גדולה, והוא מגיע לבית הכנסת רק לאחר קבלת שבת, כך שלמעשה הוא לא קיבל שבת יחד עם כולם. והוא עומד בזמן שעוד לא שקעה החמה, או אפילו שקעה החמה אבל עדיין נמצא בבין השמשות, מותר לו לתלוש את הרצועות הללו בידי או בשיניו.

ומדוע? מפני שכאשר הוא תולש את הרצועות הללו בידי או בשיניו יש בזה איסור דרבנן בלבד [משום שינוי, שלא חתך בכלי כדרכו בחול. וכמבואר בשולחן ערוך סימן שכ"ה סל"א]. ומרן בשולחן ערוך כתב (סי' שמ"ב ס"א) כתב שהדברים שאסורים מדברי סופרים - לא גזרו עליהם בין השמשות. אמנם אין הכוונה שהתירו את כל האיסורים מדרבנן בבין השמשות (עי' משנ"ב שם סק"א), אבל הרבה דברים חכמים התירו במקום מצוה או בשעת הדחק, בזמן בין השמשות. (עי' משנ"ב שם סוף סק"א ובהערות איש מצליח. והבן).

אלא שיש להדגיש, שזה בתנאי שלא עשה יחד עם הציבור קבלת שבת, כי אם הציבור קיבלו עליהם השבת יחד, אסור לעשות אפילו איסורים דרבנן.

ולכן מי שהגיע לבית הכנסת והוא נמצא בעיר כמו בני ברק שיש בה הרבה בתי כנסיות שמקפידים לומר "בואי בשלום" קודם השקיעה כדי לקיים מצות תוספת שבת קודם השקיעה ולקבל

² זה ספר נפלא ומדהים שמתאים לכל אדם, הן למורה הוראות והן לכל אברך, לכל איש, לכל אשה ולכל בעל בית. הספר הזה על שני חלקיו מרכז את כל ההלכות הנצרכות, כמובן על פי דעת מרן השולחן ערוך וגדולי אחרוני זמננו. הכל מובא שם בצורה תמציתית, מנוקד, עם מקורות למטה, ערוך בטוב טעם ודעת בלשון בהירה וברורה ביותר. בספר מובא סיכום של הדעות. כל ההלכות הנצרכות לאדם בחול בשבת ובהגים, מופיעים בספר הנפלא הזה.

תוספת נפש, מי שקיבל עמם את השבת, בודאי שאינו יכול לעשות מלאכות שהתירו אותם חכמים לעשות בבין השמשות, ולכן אסור לו גם כן לגזוז בידי או אתן רצועות עור.

אבל מי שלא קיבל שבת יחד עם הציבור אלא נמצא בביתו, אף על פי שקיבל שבת בפני עצמו, ולאחר מכן ראה שיש רצועות עור המצערות אותו, הרי שזה ככל הדברים שחכמים התירו לעשות אותם בבין השמשות, ולפיכך מותר לחתוך את הרצועות הללו בידי או בשיניו.

סירוק במברשת

ו. שאלה: האם מותר להסירוק בשבת במברשת?

תשובת הרב: הגאון רבי חיים פלאגי בספרו רוח חיים (סימן ש"מ סק"א) כתב על אותם שעושים בלורית, שמלבד שיש איסור בימות החול³, בשבת יש איסור נוסף, שסורקים את שערות ראשם⁴.

לגבי שימוש במסרק, כתב מרן בשולחן ערוך (סי' ש"ג סכ"ז): אסור לסרוק במסרק בשבת.

יש אנשים מורים היתר לעצמם וטוענים שהמברשת שלהם היא רכה ועדינה ואינה תולשת שיער, אבל מרן (שם) כתב שאסור לסרוק "אפילו במסרק שעושים משיער חזיר, מפני שאי אפשר שלא יעקרו שערות".

המשנה ברורה (ס"ק פו) כתב טעם נוסף מהמובא בגמרא, שאפילו אם נאמר שלא בהכרח שייתלשו שערות, מכל מקום כיון שנהגו לאדם שייתלשו השערות - אסור.

ומדוע? כאשר אדם מסתרק, חשוב לו שהשיער שלו יעמוד יפה. יש לפעמים שיערה שאמנם עדיין מחוברת אבל אינה מחוברת חזק, וכאשר אדם מסרק אותה היא לא תשכב יחד עם כל השערות, לא תלך לאותו כיוון, והיא עומדת לו באמצעו ואין זה יפה. ביום חול אדם רוצה שהשיערה הזו תשכב עם שאר השערות או שתתלש. ואם כן נמצא שכאשר אדם מסתרק, נהגו לו שהשיערה תיתלש.

³ יש פוסקים שכתבו שיש בזה בעיה של חציצה ועוד. אמנם מרן הגר"ע יוסף צוק"ל פסק בכחא דהיתרא בשו"ת יחווה דעת ח"ב (סי' ב') שאין בבלורית חציצה בתפילין. אבל מכל מקום כתב שאין ראוי לאדם לגדל בלורית, וסיים בלשון הפסוק "ויאמר לקוצרים ה' עמכם". (הפסוק מדבר על בועז שראה את הפועלים שלו קוצרים את השדה, ואמר להם ה' עמכם. אבל משתמשים בפסוק בלשון מליצה על ענין אחר, שאותם הקוצרים את הבלורית שלהם - ה' יהיה עמם).

⁴ יוסף הצדיק כשהיה נמצא במצרים, והיה מסלסל בשער, כתב שם רש"י שהקב"ה גירה בו את הדוב. וידועים דברי הזהר שסלסול השער הוא מצד היצר הרע למושכו לגיהנם. ואמרו רבותינו, כשרואה היצר הרע אדם המתקן בשער, אומר זה שלי הוא וברשותי.

הגמרא במסכת שבת (דף נ' ע"ב) לומדת מדין נזיר לשבת, שגם בשבת יהיה מותר לאדם לחפוף (ע"ש רש"י ד"ה נזיר). וכך אכן כתב הרמ"א (סי' ש"ג סכ"ז): מותר לחפוף ולפספס ביד. ולכן מותר לאדם לחפוף ראשו בשבת.

וירחץ את ראשו במים קרים דוקא, ויחפוף עם שמפו.

ומדוע דוקא במים קרים? כיון שאסור לאדם להתרחץ כל גופו במים חמים בשבת (ש"ע סי' שכ"ו), וכיון שרוחץ את ראשו ממילא המים נשפכים על כל גופו (אם לא יזהר כראוי). אבל במים צוננים מותר אף על פי שמשפשו.

כאן המקום להעיר לגבי אדם שמגרד בזקנו. ישנם הרבה אנשים ביום חול שמכניסים את ידיהם לזקן כי הם רואים שהזקן לא מסתדר להם יפה, והם תולשים שערות ומתכוונים לכך, אסור בהחלט לעשות כך בשבת, ויש להזהר שלא יעשו בשבת כדרכם בחול.

אבל אם אדם סתם מגרד בזקן, אין בכך איסור.

רבנו האריז"ל מאד החמיר על עצמו. פעם אחת הכניס רבנו האריז"ל את ידו לתוך זקנו בשבת כדי לחכך בו, ופתאום נזכר ששבת קודש היום, והוא לא רצה להוציא את ידו מתוך זקנו, כי חשש שמא כאשר יוציא את ידו תיתלש שיערה כלשהי.

כך כתבו רבנו חיים פלאג'י ועוד אחרונים (עי' בכף החיים). וזו חסידות גדולה. לכאורה יש מקום לומר שזה היה כאשר כבר סיים סעודה שלישית וכדומה, כי אחרת קשה מאד לומר שבגלל חסידות כזו היה מבטל מעצמו מצוה של סעודה שלישית שצריכה נטילת ידים וכדומה.

ועל כל פנים, מכאן אנו לומדים גודל הזהירות שצריך להיזהר בענינים הללו.

סירוק שערות שחורות ולבנות יחד

אגב, מרן בשולחן ערוך (סימן ש"מ ס"א). בתוך הלכות שבת. וע"ע ביו"ד סימן קפ"ב) כתב שאיש החותך שיערה אחת לבנה מתוך השחורות – יש בזה משום "לא ילבש גבר שמלת אשה" ואסור גם ביום חול.

יש שאלה לגבי אנשים שהתחילו להיות להם שערות לבנות, וביום חול הם רוצים להסתרק, האם מותר להם להסתרק ביום חול או שכיון שיש כאן פסיק רישיה יהיה אסור.

האחרונים דנים בזה, ובשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סימן קע"ב) כתב להתיר, מפני שאמנם פסיק רישיה שייתלשו שערות, אבל אין

כמובן שכשאדם מסתרק הוא לא יורד לכל המחשבות מה הוא עושה עם שיערה סוררת, אלא הוא רוצה שהשערות יעמדו יפה, ואינו מתבונן הרבה כיצד יקרה כך. אבל אין חילוק בזה, ועדיין הוא בכלל "ניחא ליה". הוא רוצה שהשערות שלא מחוברות טוב ייתלשו, וכיון שכך, אפילו אם זה לא היה פסיק רישיה – גם כן אסור.

ניתן דוגמא לדבר שהאדם מתכוין ואסור אף על פי שאינו פסיק רישיה. אדם שיוצא לצוד צבי ויש לו רובה ציידים, הוא רוצה לירות על הצבי כדור הרדמה, לא בטוח שיקלע על הצבי אבל הוא רוצה בכך, האם נתיר לו לירות עליו בגלל שזה לא פסיק רישיה? ודאי שלא, ואם הצבי אכן יילכד וצד אותו – עבר על איסור.

ולכן גם כאן, כיון שנח לו שהשיער יהיה מסודר, ואם יש שיערה לא טובה הוא רוצה שהיא תיתלש, אסור לו להסתרק בכל סוגי המסרקים והמברשות מאחד משני הטעמים, או מהטעם שכתב מרן או מהטעם השני שהוסיף המשנה ברורה.

האחרונים כתבו שאם הוא מסרק את שעריו באצבעותיו (ולא במברשת) – מותר.

חפיפת הראש בשבת

ז. שאלה: מי שיש לו גירודים בראשו וחיוב לחפוף כל יום את ראשו, האם מותר לו לעשות כן בשבת או שאסור מפני שתולש שערות?

תשובת הרב: כידוע אסור לנזיר להסתפר ולהתגלח בכל האופנים. ואין חילוק בין אם מסתפר ביד או בכלי – בכל אופן אסור. אבל כתוב ש"נזיר חופף ומפספס". כלומר, הנזיר רשאי לחפוף את ראשו, מפני שאין זה פסיק רישיה, ולא בהכרח שעל ידי זה ייתלש שיער.

יש שואלים: פעמים שאחר שהאדם התרחץ יראה שערות מושלכות על הרצפה, ולכאורה זה פסיק רישיה. התשובה היא, שאין הכרח שהשערות הללו הן שערות שנתלשו על ידי החפיפה, אלא שערות שהיו תלושות, ועל ידי החפיפה הן יצאו החוצה.

זה כמו שאדם מסתפר, ויש שערות שכבר אצל הספר נופלות על הסינר, וכשאדם מגיע הביתה הוא רוחץ את פניו ולכאורה הוא נקי משערות. לאחר מכן כשהוא מתרחץ הוא רואה שיוצאות לו הרבה שערות. והיינו שהמקלחת גרמה להרבה שערות שהיו תלושות לצאת החוצה, ואין המקלחת גורמת לתלישה של השערות, בשונה מתסרוקת שהתסרוקת גורמת לכך.

לפי זה לכאורה יש בעיה גם באגד מדבק, כי רק האמצע שלו נמצא על מקום הפצע, ואילו הדבק עצמו (הכנפיים) נמצא על מקום שאין שם מכה, ואם כן לכאורה יצטרך להסיר את הפלסטר קודם הנטילה.

אבל דודי הגאון הגדול הרב רחמים מאזוז שליט"א כתב בהגהות איש מצליח על המשנה ברורה (סוף סימן קס"ב) שההגדרה של "הרטיה נמצאת על מקום המכה", אין הכוונה דוקא שנמצאת על מקום המכה ממש, אלא גם אם נמצאת על מקום הסמוך לו, שברור לו שלא יסיר משם את התחבושת כי יכאב לו, גם המקום הזה לא צריך נטילת ידים.

לכן אדם שיש לו אגד מדבק על מכה – אף על פי שבצדדים במקום שהדבק נמצא אין מכה, מכל מקום אין צריך להסיר את הפלסטר בשביל נטילת ידים, אלא יכול ליטול את ידו בכל המקומות סביב האגד המדבק ועל האגד עצמו לא יטול, מפני שודאי לנו שלא יסיר את אותו האגד כי זה יכאב לו, וגם לא יסיר מעל אותו המקום שאין לו מכה כי זה לא יידבק.

ולכן הלכה למעשה, אדם שיש לו פלסטר על ידו, יכול ליטול ידיו עליו מפני שברור לנו שלא יסיר אותו משם.

אבל לפעמים הפלסטר כבר רופף, הוא פתח אותו פעם כדי לראות מה קורה והדבק נחלש, או שמלכתחילה הדבק לא היה מספיק טוב, באופן כזה ודאי שיש לאדם להסיר אותו, ליטול את כל היד ולאחר מכן לשים פלסטר חדש.

גילוח שערות לצורך הדבקה

ט. שאלה: עובד במרכז רפואי, וביום שבת הגיע ילד שנפצע בראשו והיה צריך לבצע לו הדבקה. לצורך כך יש לגלח את השיער באזור, האם מותר לעשות כן?

תשובת הרב: כתב מרן בשלחן ערוך (סימן שכ"ח סי"ז) שחולה שיש בו סכנת אבר, מותר לישראל לעשות לו כל איסור דרבנן, אבל איסור דאורייתא אסור.

כאן התשובה תלויה בשאלה האם יש בגילוח השיער בשבת איסור דאורייתא, שבזה אסור ליהודי לגלח את השיער, וצריך לומר לגוי שיגלח והיהודי רשאי לאחר מכן להמשיך את ההדבקה. אבל אם יש כאן איסור דרבנן בלבד, מותר לישראל עצמו לבצע את הגילוח.

לכאורה יש כאן איסור דאורייתא כמו כל אדם שמגלח שתי שערות בכלי.

כאן פסיק רישיה שדוקא השערות הלבנות ייתלשו, יכול להיות שתיתלש שערה אחרת, ולכן אפשר להקל בזה.

עוד סברא יש להקל, כי גם כאשר נתלשות שערות לבנות יחד עם השחורות, אין כאן כוונה לתלוש דוקא את השערות הלבנות, אלא הוא תולש הכל יחד, ואין זה דרך נשים שתולשות רק השערות הלבנות, ואם אדם היה רוצה לתלוש דוקא את הלבנות – היה עושה זאת בפניצטה.

הסרת פלסטר

ת. שאלה: האם מותר להסיר אגד מדבק (פלסטר) מעל ידו בשבת כדי שיוכל ליטול ידים, למרות שיש חשש שייתלשו השערות?

תשובת הרב: מותר. וכך פסק מרן הגר"ע יוסף בהליכות עולם (ש"ב פרשת כי תשא). ינסה להסיר אותו בנחת, אבל גם אם הוא דבוק חזק וודאי שייתלשו שערות – מותר.

ומדוע? בגמרא ובשולחן ערוך מבואר שאיסור תלישת שערות ביד הוא רק איסור דרבנן, מפני שאדם הרוצה לחתוך שיער עושה כן בכלי – על ידי מכונת תספורת או סכין וכדומה, וודאי שלא עושה כן בתלישה כי זה כואב, ולכן אדם התולש שערות מגופו ביד – יש איסור דרבנן בלבד.

ולכן גם אם בודאי ייתלשו לו שערות, יש כאן רק איסור דרבנן, וכיון שאינו מתכוון אלא רק פסיק רישיה, הרי הוא פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן. וכאן יש צורך להסיר את הפלסטר.

ולכן למעשה מותר להסיר את האגד המדבק אך על פי שודאי לו שייתלשו שערות, ורצוי שיעשה כן בנחת כדי שלא ייתלשו לו שערות.

נטילת ידים על גבי פלסטר

ומה הדין באמת לגבי נטילת ידים על פלסטר? מרן הגר"ע יוסף כתב בהליכות עולם (ח"א פרשת שמיני) שאם יש לאדם רטיה (תחבושת) על ידו, היכן שנמצאת המכה לא צריך ליטול ידיו, ודי שיטול על המקום שאין שם מכה. כלומר, אם התחבושת נמצאת בדיוק על מקום המכה, לא צריך ליטול ידיו כלל על המקום של התחבושת. אלא על שאר המקום ביד, ורשאי לאכול פת על סמך נטילה זו.

אבל אם התחבושת נמצאת לא רק על מקום המכה אלא קצת יותר, כאן יש בעיה, כי יש חשש שמא באמצע הסעודה יבוא להזיז מעט את התחבושת, והרי אותו מקום טמא, ולכן יש כאן בעיה ועליו להסיר את כל התחבושת קודם הנטילה.

תשובת הרב: לכאורה היה נראה לאסור בזה. וכך פסקו כמה חכמים, מפני שאמרו שגם בעור של עוף שייך איסור תולש. אמנם העוף שחוט, אבל אדרבה, כשהעוף מת יש יותר צד לאסור. יש שמוציאים את העור לגמרי, אבל יש חלקי עוף כגון הכנפיים שאם מסירים את העור יורד חלק מהעוף ולא נותר הרבה עוף לאכול, ויש אנשים שאוכלים את העוף עם ערו. ונשאלת השאלה האם מותר להוציא את הנוצות.

בשו"ת זית רענן ח"א (סי' א' אות י"ב) כתב לאסור, אבל כמה אחרונים הסכימו להתיר. הראשון שהתיר הוא הגאון האדר"ת (בקונטרס עובר אורח), שהביא ראייה מהגמרא בחולין. שם מבואר שעור של בהמה שהתבשל מקבל טומאת אוכלין, וקל וחומר לעור של עוף, מפני שהוא התרכך ונחשב לאוכל, ואם כן ודאי שאדם התולש ממנו אינו נחשב למחליק עור.

טעם נוסף כתבו להתיר בזה, כיון שהעוף התבשל ממילא הנוצה רפויה ולא תקועה חזק, אמנם היא מונחת שם אבל אפשר לתלוש אותה בקלות, ולכן זה לא בכלל מלאכת גוזז ומותר לאדם לתלוש אותה בשבת. (עי' בשו"ת הר צבי ט"ל הרים גוזז סי' ג, ובשו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ד סי' עד מלאכת בורר אות ט).

אבל למעשה הוא אסור מזרבנן בלבד. כי מבואר בביאור הלכה (סי' ש"מ ד"ה וחיוב. לקראת סופו) שאיסור גוזז מהתורה שייך דוקא בשתי אופנים: או כאשר אדם צריך את מה שגוזז, וכגון אדם שתולש צמר כדי לעשות בו בגדים. או שהוא רוצה שהעור יהיה יפה, וכגון אדם שתולש צמר כדי שהעור של הבהמה יהיה חלק, להשתמש בו עבור קלף לכתובה וכדומה, וכן כל אדם שמסתפר כדי שייראה נאה עם שיער מסופר, דוקא זה אסור מן התורה משום מלאכת גוזז.

אבל אדם שגוזז שיער רק מפני שמפריע ורוצה לסלקו, בזה אין איסור דאורייתא.

ולכן לגבי הגילוח של המקום הפצוע, אין כאן שום כוונה לאחד משני האופנים הנ"ל, ולהיפך, הגילוח רק מכער את המקום כי הכל מסביב מלא בשיער ורק אותו מקום ללא שיער. ואם כן הוא עושה את זה רק כדי שיוכל לבצע את ההדבקה, ולכן אין בדבר איסור תורה אלא רק איסור דרבנן.

הראשונים כתבו לגבי תלישת נוצה מהעוף לצורך שחיטה, שהיא בכלל מלאכה שאינה צריכה לגופה וקיימא לן כרבי שמעון שפטר, כי גם שם הוא לא עושה כן כדי שהעור יהיה נאה אלא רק כדי שיכול לשחוט.

ולכן גם כאן הדבר בכלל איסור דרבנן ומותר ליהודי לגלה שם מפני סכנת אבר.

תלישת נוצות מעוף מבושל

י. שאלה: לפעמים יש נוצות קטנות בעוף שאנחנו אוכלים, האם מותר להוציא את הנוצות הללו?

השיעור נמסר ביום ראשון י"ב אדר א' התשפ"ב

מידי יום ראשון מוסר הרב שליט"א שיעור בהלכה בערוץ "קול ברמה" בשעה 12 בצהריים
מידי יום מוסר הרב שליט"א שיעור בגמרא בדף היומי,

השיעור מופץ בתפוצה רחבה מאד, ומאזינים וצופים בו יהודים רבים בכל רחבי תבל.
ניתן להקדיש את זכות השיעורים להצלחה ולישועה, לעילוי נשמת, לרפואה וכדומה.

ניתן גם לערוך פדיון נפש.

צרו קשר בפל' 052-7108693 או בדוא"ל המערכת.

מידי שבוע בימים ראשון ושלישי, מוסר הרב שליט"א שיעורים בעיר ראשון לציון
בבתי הכנסת "באר מים חיים", "זכור לאברהם" ו"מורשת כהנים". מומלץ להצטרף.

ניתן להשיג את ספרי הרב שליט"א:

1. ספר "תורת חיים" חלק א' - הכולל את שיעורי הרב שליט"א בהלכה, שנמסרו בשנת תשע"ח.
2. ספר "תורת חיים" חלק ב' - הכולל את שיעורי הרב שליט"א בהלכה, שנמסרו בשנת תשע"ט, תש"ף.
3. ספר "תורת חיים" חלק ג' - הכולל את שיעורי הרב שליט"א בהלכה, שנמסרו בשנת תשפ"א.
4. ספר "הלכות מעשיות" חלק א' - הכולל שאלות ותשובות אקטואליות ומעשיות בקצרה על כל השלחן ערוך ומשנה ברורה בהלכות שבת.
5. ספר "הלכות מעשיות" חלק ב' - הכולל שאלות ותשובות אקטואליות ומעשיות בארבעת חלקי השלחן ערוך, הנהגה והשקפה.
6. שו"ת "בירורי הלכה" - הכולל שאלות ותשובות ארוכות בעומק העיון בנושאים רבים בהלכה.
7. ספר "תורת חיים" דרושים.
8. ספר "תורת חיים" על הש"ס - הכולל חידושים על הגמרא במסכת בבא מציעא פרק שנים אוחזין. וכן על סוגיות נוספות במסכתות הש"ס.

ניתן להשיג בכל רחבי הארץ בפל' 0533-121357

ניתן להצטרף לאלפים המקבלים את העלון במייל,

וכן ליצור קשר בדוא"ל - A025606532@gmail.com

עורכי העלון: הרב שלמה נחום, הרב יצחק מאזוז.

ניתן להאזין לשיעור זה ולשאר מורנו הרב שליט"א

בקו "תורת חיים" 02-5606532